22/02/2019

Ὁ μύθος τοῦ «λευκοῦ καμηλαυκίου»

Μητροπολιτικό Ἔργο / Ι.Μ. Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου

Του Σεβ. Μητροπολίτου Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου κ. Ιεροθέου

Ἀπό πολλά χρόνια ἀποροῦσα γιατί ὁ Πατριάρχης τῆς Μόσχας στίς καθημερινές ἐμφανίσεις του φοροῦσε ἕνα λευκό ἰδιαίτερο ἐπανωκαλύμμαυχο, καθώς ἐπίσης οἱ Ρῶσοι Μητροπολίτες, ὅπως καί οἱ Προκαθήμενοι ἄλλων Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν στίς Βόρειες Χῶρες φοροῦσαν «λευκό ἐπανωκαλύμμαυχο».

Σέ ἐρωτήσεις πού ὑπέβαλα τότε σέ διαφόρους μοῦ δόθηκε ἡ ἀπάντηση ὅτι στούς Ὀρθοδόξους Σλάβους ἐπικρατοῦσε ἡ συνήθεια ὅσοι Ἀρχιερεῖς προέρχονται ἀπό τόν ἔγγαμο Κλῆρο νά φοροῦν λευκό ἐπανωκαλύμμαυχο, πρός διάκριση ἀπό τούς Ἐπισκόπους πού προέρχονται ἀπό τόν μοναχισμό καί ἔτσι ἐπικράτησε γιά ὅλους τούς προκαθημένους διακεκριμένους Μητροπολίτες.

Ἡ ἀπάντηση ὅμως αὐτή δέν ἔλυνε τόν προβληματισμό μου γιά τό θέμα αὐτό, ὁπότε ἀναζήτησα πιό συγκεκριμένες ἀπαντήσεις.

Μελετώντας τό θέμα κατά καιρούς, διαπίστωσα ὅτι ὁ μύθος τοῦ «λευκοῦ καμηλαυκίου» ἤ «λευκοῦ ἐπανωκαλυμμαύχου» προέρχεται ἀπό τό ἀπώτερο παρελθόν καί συνδέεται μέ τήν θεωρία ὅτι ἡ Ἐκκλησία τῆς Μόσχας εἶναι ἡ «Τρίτη Ρώμη».

Ἡ λέξη «καμελαύκιον» σημαίνει εἶδος καλύμματος τῆς κεφαλῆς, ἡ δέ λέξη «καλυμμαύχιον» εἶναι λέξη νεώτερης ἐπινόησης, πού προέρχεται ἀπό τήν λέξη κάλυξ -υκος καί ἀπό τό ρῆμα καλύπτω, πού σημαίνει κάλυμμα, σκέπασμα (Λεξικό Liddell-Scott). Πρόκειται γιά τό κάλυμμα τῆς κεφαλῆς τῶν Κληρικῶν καί ὅταν τίθεται πάνω σέ αὐτό ἐπιρριπτάριον τότε αὐτό λέγεται ἐπανωκαλύμμαυχον.

Ἀναφερόμενος στόν μύθο τοῦ «λευκοῦ καμηλαυκίου» ἔχουμε ὑπ’ ὄψιν ὅτι τόν 8ο αἰώνα μ.Χ. οἱ θεοκρατικές ἰδέες τοῦ Καρλομάγνου καί τῶν διαδόχων του ἦλθαν σέ σύγκρουση μέ τίς θεοκρατικές ἰδέες τῶν Παπῶν. Ἀπό τόν ἀγώνα αὐτόν ἐμφανίσθηκαν οἱ «ψευδοϊσιδώρειες διατάξεις» καί ἡ «ψευδοκωνσταντίνειος δωρεά». Πρόκειται γιά πλαστά κείμενα «πλάσματα τῆς φαντασίας», πού γράφηκαν μεταξύ 752-778 καί ἦταν μιά μεγάλη νοθεία μέ μεγάλα ἀποτελέσματα.

Σύμφωνα μέ τήν ψευδοκωνσταντίνεια δωρεά, ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ὅταν ἀναχωροῦσε ἀπό τήν Δύση παρεχώρησε στόν Πάπα τήν διοίκηση τοῦ δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους, αὐτοκρατορική ἐξουσία, αὐτοκρατορικές τιμές καί αὐτοκρατορικά διάσημα, δηλαδή πορφύρα, ἐρυθρά πέδιλα, σκήπτρο, στέμμα καί Λατερανό ἀνάκτορο. Τήν νοθεία τῆς Κωνσταντινείου δωρεᾶς ἀπέδειξε ὁ Λαυρέντιος Βάλλας (+1457) τόν 15ο αἰώνα μ.Χ. (Ἀρχιμ. Βασίλειος Στεφανίδης).

Γι’ αὐτό τό θέμα ἔχουν γραφεῖ πολλά σχετικά κείμενα, ἐδῶ θά ἀναφερθῶ σέ τρία ἀπό αὐτά.

Κατ’ ἀρχάς διάβασα τό ἐμπεριστατωμένο λῆμμα τοῦ Α. Ὀστάπωφ, Πρωτοπρεσβυτέρου καί Καθηγητοῦ τῆς Θεολογικῆς Ἀκαδημίας Μόσχας, στήν Θρησκευτική καί Ἠθική Ἐγκυκλοπαίδεια (1966) γιά τήν Ρωσική Ἐκκλησία, ὅπου ἀναφέρονται τά σχετικά μέ τήν θεωρία περί τῆς Τρίτης Ρώμης, σέ συνδυασμό μέ τήν «λευκή μίτρα» τοῦ Μόσχας.

Συγκεκριμένα γράφεται ὅτι ὁ μοναχός Πσκώφ Φιλόθεος σέ ἐπιστολή του πού ἀπέστειλε στόν Βασίλειο Ἰβάνοβιτς τόνιζε ὅτι «ἡ ἀρχαία Ρώμη ἐξέπεσεν εἰς τήν αἵρεσιν τοῦ Ἀπολιναρισμοῦ. Οἱ Ἀγαρηνοί ἔσπασαν τάς θύρας τῆς δευτέρας Ρώμης διά τῶν πελέκεών των, ἀλλ’ ἡ τρίτη Ρώμη, ἡ σύγχρονος… λάμπει ὡς ὁ ἥλιος». Ἔπειτα ὁ ἡγεμών τονίζει ὅτι «δύο Ρῶμαι ἔπεσαν, ἡ τρίτη ἵσταται ὀρθή καί δέν θά ὑπάρξη τετάρτη».

Στήν συνέχεια ὁ Ὀστάπωφ στό κείμενό του αὐτό γράφει:

«Ἡ θεωρία αὕτη ἀπετέλεσε τό ὑπόβαθρον τῆς ρωσικῆς ὑπερηφανείας, ἐνῶ πολλαί παράλληλοι παραδόσεις παρουσιάζουν ἀνάλογον πνεῦμα, ὡς ἡ παράδοσις περί τῆς εἰκόνος τῆς Παναγίας τοῦ Τιχβίν, ἥτις, κατά τόν σχετικόν θρύλον, φιλοτεχνηθεῖσα

κατ’ ἐντολήν τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Γερμανοῦ, ἐστάλη ὑπ’ αὐτοῦ εἰς Ρώμην κατά τήν εἰκονομαχίαν, μετά ἑκατόν καί τριάκοντα ἔτη ἐπεστράφη εἰς Κωνστανινούπολιν καί 60 ἔτη πρό τῆς πτώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετέβη κατά θαυμαστόν τρόπον εἰς Τιχβίν. Σαφεστέρα εἶναι ἡ παράδοσις περί τῆς λευκῆς μίτρας ἤ ἐπανωκαλυμμαύχου, ἥτις ἀποτελεῖ σλαβικήν τροποποίησιν τῆς Ψευδο-Κωνσταντινείου δωρεᾶς. Ἡ λευκή μίτρα ἐδόθη κατά τήν παράδοσιν εἰς τόν πάπαν Σίλβεστρον, ἕνεκα ὅμως τῆς αἱρέσεως τοῦ Ἀπολιναρισμοῦ, εἰς ἥν περιέπεσαν ὁ βασιλεύς Μ. Κάρολος καί ὁ πάπας Φορμόσος, μετέβη κατά θαυμαστόν τρόπον εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀλλ’ ὁ πατριάρχης Φιλόθεος διέταξε νά μεταφερθῇ εἰς Νοβγκορόντ εἰπών: “Εἰς τήν τρίτην Ρώμην ἥτις εἶναι ἡ Ρωσία, ἀστράπτει ἡ χάρις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Γνώρισον, ὦ Φιλόθεε, ὅτι πᾶσαι αἱ χριστιανικαί αὐτοκρατορίαι φθάνουν εἰς τό τέλος των καί ἑνοῦνται μεταξύ των ἐν τῇ μόνῃ αὐτοκρατορίᾳ τῆς Ρωσίας... Ὁ Κύριος θά ἀνυψώσῃ τόν Ρῶσον τσάρον ὑπεράνω πάντων τῶν ἐθνῶν καί πολλοί τσάροι τῶν ἄλλων ἐθνῶν θά ὑποταγοῦν εἰς τήν αὐτοκρατορίαν του. Τό πατριαρχικόν ἀξίωμα θά μεταφερθῇ ἐν συνεχείᾳ ἐκ τῆς αὐτοκρατορικῆς ταύτης πόλεως εἰς την ρωσικήν γῆν διά νά τεθῇ ὑπό τήν ἐξουσίαν της καί ἡ χώρα θά κληθῇ ἁγία Ρωσία”».

Στό θέμα τοῦ «λευκοῦ καμηλαυκίου» ἀναφέρεται καί ὁ π. John Meyendorff σέ κείμενό του μέ τίτλο «Ὑπῆρξε ποτέ “Τρίτη Ρώμη”; Παρατηρήσεις γιά τήν Βυζαντινή Κληρονομιά στή Ρωσία» (βλ. εἰς Ἡ Βυζαντινή παράδοση μετά τήν ἅλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐκδ. Μορφωτικό Ἵδρυμα Ἐθνικῆς Τραπέζης), τό ὁποῖο συνδέει τό λευκό καμηλαύκιον μέ τήν θεωρία περί τῆς «Τρίτης Ρώμης».

Ὁ John Meyendorff, ἔχοντας ὑπ’ ὄψη του αὐτό, ἐπαναλαμβάνει τήν νέα παραλλαγή αὐτῶν τῶν διατάξεων μέ τόν μύθο τοῦ «λευκοῦ ἐπικαλύμμαυκου». Γράφει: «Κοντά σ’ αὐτά, στά χρόνια τοῦ ἀρχιεπισκόπου Γενναδίου (1484-1509), ἐμφανίστηκε στό Νόβγκοροντ μιά περίεργη ρωσική παραλλαγή τῆς Δωρεᾶς τοῦ Κωνσταντίνου, ὁ θρύλος τοῦ λευκοῦ ἐπικαλύμμαυκου. Σύμφωνα μέ αὐτόν τό θρύλο, ἕνα λευκό ἐπικαλύμμαυκο (ρωσ. κλομπούκ) εἶχε δωρηθεῖ ἀπό τόν Μεγάλο Κωνσταντίνο στόν πάπα Σύλβεστρο, ὕστερα ἀπό τό βάπτισμά του. Ὁ τελευταῖος ὀρθόδοξος πάπας, προβλέποντας τήν πτώση τῆς Ρώμης στήν αἵρεση, ἔστειλε τό ἐπικαλύμμαυκο γιά ἀσφαλῆ φύλαξη στόν πατριάρχη Φιλόθεο Κωνσταντινουπόλεως, ὁ ὁποῖος τελικά (προβλέποντας μέ τή σειρά του τήν προδοσία τῆς Φλωρεντίας) ἔστειλε τό πολύτιμο κειμήλιο στόν ἀρχιεπίσκοπο τοῦ Νόβγκοροντ. Ἔτσι, ὄχι μόνο ἡ Μόσχα, ἀλλά καί τό Τβέρ καί τό Νόβγκοροντ διεκδικοῦσαν σέ ἕνα βαθμό τό δικαίωμα νά εἶναι κληρονόμοι τῆς “Ρώμης” καί κέντρα τῆς ἀληθινῆς χριστιανικῆς πίστης».

Στό θέμα αὐτό σημαντικές ἐπισημάνσεις κάνει ὁ συμφοιτητής μου στήν Θεολογική Σχολή Θεσσαλονίκης Ἀρχιμ. Εἰρηναῖος Δεληδῆμος, στήν εἰσαγωγή του στήν νέα

ἔκδοση «Σύνταγμα τῶν θείων καί ἱερῶν Κανόνων» τῶν Γ. Ράλλη καί Μ. Ποτλῆ (ἐκδόσεις Βασ. Ρηγόπουλου, Θεσσαλονίκη 2002).

Στήν ἀρχή ἀναφέρεται στό πλαστό κείμενο τοῦ 8ου αἰῶνος, τῆς λεγομένης «Κωνσταντινείου δωρεᾶς», πού εἴδαμε προηγουμένως γιά τόν «λαμπρόν λευκόν "φρύγιον" σκοῦφον», καί σημειώνει ὅτι αὐτό τό προνόμιο τό εἶχε ἀποδεχθῆ ὁ Βαλσαμών, μέ τήν παρατήρηση ὅτι παρόμοια αὐτοκρατορικά ἐμβλήματα ἔπρεπε νά φέρη καί ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ἐπειδή, σύμφωνα μέ τήν ἀπόφαση τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως ἔχει τά ἴδια προνόμια μέ τόν Πάπα Ρώμης. Ὅμως, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Ἀρχιμ. Εἰρηναῖος Δεληδῆμος, στήν ὀρθόδοξη Χριστιανική Ἀνατολή ὑπῆρχαν ἰσχυρές πνευματικές ἀντιστάσεις «αἱ ὁποῖαι ἀπέτρεψαν τήν διολίσθησιν τοῦ πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως εἰς τήν ματαιότητα τοῦ ἐγκοσμίου μεγαλείου. Οἱ Πατριάρχαι παρέμειναν πιστοί εἰς τήν ἀποστολικήν ἁπλότητα καί τό ἀσκητικόν ἰδεῶδες. Ἐνίκησαν τόν πειρασμόν καί δέν ἀντέγραψαν τόν αὐτοκρατορικόν τρόπον διαβιώσεως τῶν μεσαιωνικῶν παπῶν τῆς Ρώμης, τόν ὁποῖον ἐξ ἄλλου ἐπέκρινον τότε ἐντόνως ἀκόμη καί κορυφαῖοι ἐκπρόσωποι τοῦ Δυτικοῦ Χριστιανισμοῦ, ὅπως ὁ περίφημος μοναχός καί μυστικός θεολόγος Βερνάρδος τοῦ Clairvaux (1090-1153)».

Καί μετά ἀπό αὐτό ὁ Ἀρχιμ. Εἰρηναῖος Δεληδῆμος γράφει ὅτι «ἡ "κωνσταντίνειος δωρεά" ἤσκησε μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τήν ὀρθόδοξον Ρωσίαν. «Ἐκεῖ ἐνεφανίσθη προσέτι μία διασκευή καί ἐπέκτασις τοῦ μύθου, περιλαμβάνουσα τήν ἀνά τούς αἰῶνας ἱστορίαν τοῦ "λευκοῦ καμηλαυκίου" (belyi klobuk), δηλαδή τοῦ λευκοῦ ἐκείνου "φρυγίου" σκούφου, τόν ὁποῖον δῆθεν εἶχε δωρήσει ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος εἰς τόν πάπαν Σίλβεστρον».

Στήν συνέχεια γράφει:

«Φαίνεται ὅτι ἡ μετά τήν ἐκθρόνισιν τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινου-πόλεως Ἰωάννου Καλέκα (Φεβρ. 1347), ἡ προαναφερθεῖσα λευκή καλύπτρα τῆς κεφαλῆς του κατέληξεν (ἴσως ἀγορασθεῖσα ὑπό Ρώσων προσκυνητῶν ἤ ἐμπόρων) εἰς τό Novgorod, κέντρον τότε μιᾶς μεγάλης ἀνεξαρτήτου δημοκρατίας εἰς τήν βόρειον Ρωσίαν. Ὁπωσδήποτε εἶναι βέβαιον ὅτι τήν ἐποχήν ἐκείνην ὁ τότε ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Novgorod Βασίλειος (1330-1351) ἤρχισε πρῶτος νά φορῇ "λευκόν καμηλαύκιον"! Τοῦτο κατέστη ἀπό τότε ἀποκλειστικόν προνόμιον τῶν ἀρχιεπισκόπων τοῦ Novgorod, ἕως ὅτου ὁ ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος (1526-1542), ἐκλεγείς μητροπολίτης Μόσχας (1542-1563), μετέφερε μεθ' ἑαυτοῦ εἰς Μόσχαν καί τό προνόμιον τοῦ "λευκοῦ καμηλαυκίου". Τήν ἀλλαγήν ἐπεκύρωσε κατόπιν ἡ ρωσική σύνοδος τοῦ 1564».

Ἡ αἰτιολόγηση τοῦ προνομίου αὐτοῦ γίνεται μέ δύο μορφές. Κατά τήν πρώτη

μορφή, πολλούς αἰῶνες μετά τόν Σίλβεστρον Πάπα Ρώμης, τό “λευκόν καμηλαύκιον” ἔφυγε ἀπό τήν Ρώμη καί πῆγε στήν Κωνσταντινούπολη, λόγῳ τῆς αἱρέσεως τῶν ἀζύμων (τοῦ ἀπολλιναρισμοῦ), στήν ὁποίαν ὑπέπεσαν ὁ αὐτοκράτωρ Κάρολος καί ὁ πάπας Φορμόζος, καί ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως τό ἀπέστειλε στόν ἀρχιεπίσκοπο τοῦ Novgorod Βασίλειο. «Εἰς τήν δευτέραν μορφήν τοῦ κειμένου μάλιστα ἡ Ρωσία ὀνομάζεται “τρίτη Ρώμη”, μέ ὑπονοουμένην ἀναφοράν εἰδικῶς εἰς τήν πρωτεύουσαν Μόσχαν. Τοιουτοτρόπως διά τοῦ “λευκοῦ καμηλαυκίου” ἡ Μόσχα, ἡ ὁποία ἀπό τοῦ 1589 ἀνυψώθη εἰς πατριαρχεῖον, ἐνεφανίζετο πλέον ὡς ἡ τρίτη Ρώμη, διάδοχος τῆς πεσούσης εἰς τήν αἵρεσιν παλαιᾶς Ρώμης καί τῆς καταληφθείσης ὑπό τῶν Τούρκων Κωνστατινουπόλεως – νέας Ρώμης. Ἡ μεσαιωνική παπική ἰδεολογία εἶχε μεταφυτευθῆ εἰς τήν Ὀρθόδοξον Ρωσίαν!».

Καί καταλήγει ὁ Ἀρχιμανδρίτης Εἰρηναῖος:

«Μέχρι σήμερον ὁ πατριάρχης Μόσχας ἐξακολουθεῖ νά φορῇ τό “λευκόν καμηλαύκιον”(τό γνωστόν χαρακτηριστικόν λευκόν κάλυμμα τῆς κεφαλῆς του). Τοιουτοτρόπως ὁ παπικός μῦθος τῆς “Κωνσταντινείου δωρεᾶς” ἐπιβιώνει διά τοῦ συμβόλου τούτου ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ Ρωσίᾳ! Ἀντιθέτως, ἔχει λησμονηθῆ εἰς τόν τόπον τῆς γεννήσεώς του, τήν Ρώμην, ἀφ’ ὅτου μάλιστα ὁ πάπας Παῦλος ΣΤ’ (1963-1978) κατήργησε καί τήν χρῆσιν τῆς παπικῆς τιάρας, ἡ ὁποία ἀπετέλει τήν τελευταίαν ἀνάμνησιν τοῦ λευκοῦ ἐκείνου “φρυγίου” σκούφου τοῦ μύθου (τοῦ “λευκοῦ καμηλαυκίου”, κατά τήν ρωσικήν διασκευήν)».

Ὅλα αὐτά δείχνουν τό πῶς ἡ ἀποστολική ζωή, πού εἶναι ἡ βάση τοῦ ἐπισκοπικοῦ χαρίσματος, ἐκκοσμικεύεται καί συνδέεται μέ ἐγκόσμιες ἐξουσίες καί κοσμικές νοοτροπίες. Φυσικά ὁ μύθος «τοῦ λευκοῦ καμηλαυκίου» δέν εἶναι τό μόνον δεῖγμα τῆς ἐκκοσμικεύσεως τοῦ ἐπισκοπικοῦ χαρίσματος, ἀλλά αὐτό ἦταν τό ἀντικείμενον τοῦ παρόντος ἄρθρου.

Τελικά, τήν «τάξη» πού πρέπει νά ὑπάρχη μέσα στήν Ἐκκλησία πρέπει νά τήν ἑρμηνεύουμε καί νά τήν στηρίζουμε στό κανονικό δίκαιο καί νά μήν τήν ἀναγάγουμε, ὅπως κάνουν μερικοί, στό δόγμα καί στούς μύθους πού δικαιολογοῦν ἐγκόσμιες ἐξουσίες.